

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.61.01:347.918

ГРИНЧАК І.В.

ПРАВОВА ПРИРОДА РІШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДУ

Процес врегулювання суперечностей за своєю правовою природою є правосуддям, яке передбачає змагальну процедуру, де сторони доводять свою правоту. Правова природа міжнародного спору недостатньо визначена та потребує дослідження. Особливе місце належить питанням вирішення даних спорів у сучасних умовах, забезпечення передусім мирних засобів вирішення суперечностей. Результатом даного врегулювання є формулювання відповідних міжнародних зобов'язань, які сторони зобов'язуються виконувати добровільно та добросовісно. Саме рішення третейського суду формує міжнародні зобов'язання для сторін. Для визнання рішення міжнародного третейського суду міжнародним зобов'язанням міжнародне публічне право напрацювало низку вимог та сформулоало певну кількість принципів. Також варто зазначити, що сторони вправі визначати предмет та об'єкт міжнародного спору, призначати й обирати суддів на власний розсуд, а також визнавати та виконувати ухвалені рішення.

***Ключові слова:** третейське рішення, Постійна палата третейського правосуддя, арбітраж, міжнародний спір, незалежні судді.*

Процесс урегулирования противоречий по своей правовой природе является правосудием, которое включает соревновательную процедуру, при которой стороны доказывают свою правоту. Правовая природа международного спора недостаточно определена и требует исследования. Особое место занимают вопросы решения данных споров в современных условиях, обеспечение, в первую очередь, мирных средств разрешения противоречий. Результатом данного урегулирования является формулировка соответствующих международных обязательств, которые стороны обязуются выполнять добровольно и добросовестно. Само решение третейского суда формирует международные обязательства для сторон. Для признания решения международного третейского суда международным обязательством международное публичное право выработало ряд требований и сформировало определенное количество принципов. Также стоит отметить, что стороны вправе определять предмет и объект международного спора, назначать и избирать судей по своему усмотрению, а также признавать и выполнять вынесенное решение.

***Ключевые слова:** третейское решение, Постоянная палата третейского правосудия, арбитраж, международный спор, независимые судьи.*

The process of resolving disputes is a justice by virtue of its legal nature, which includes a competitive procedure, where the parties shall make their case. Legal nature of an international dispute is not well-defined and requires research practice. The issue of resolving these disputes in modern conditions, as well as ensuring peaceful means, first of all, of settling disputes shall hold a special place. This settlement shall result in formulation of relevant international obligations, which the parties shall undertake to fulfill voluntarily and in good faith. The arbitration award shall form international obligations for the parties. In order to recognize the award of international arbitration court

---

© ГРИНЧАК І.В. – аспірант кафедри європейського права, асистент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права (Львівський національний університет імені Івана Франка)

as an international obligation, a number of requirements were developed and a number of principles were formed by the international public law. It is also worth noting that the parties shall have the right to determine the subject matter of the international dispute, to appoint and elect the judges at their own discretion, as well as to recognize and enforce the award made.

Key words: *arbitration award, Permanent Court of International Justice, arbitration, international dispute, independent judiciary.*

Вступ. Для збереження міжнародного миру та безпеки, зниження рівня напруженості між державами міжнародне публічне право сформувало цілу систему засобів та методів удосконалення поведінки суб'єкта міжнародного публічного права на міжнародній арені. Наявність компромісу в третейському рішенні щодо міжнародного спору є дуже важливим складником. Будь-яке третейське рішення, навіть за умови, що воно цілком задовольняє позовні вимоги однієї зі сторін, водночас містить міжнародні зобов'язання для іншої, які обмежують державний суверенітет і примушують до певної поведінки на міжнародній арені, яка зазвичай є небажаною для однієї зі сторін.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення аналізу правової природи міжнародних третейських судів.

Результати дослідження. Можливість використання рішення міжнародних третейських судів як засобу мирного врегулювання міжнародних спорів зафіксовано в низці міжнародно-правових актів. Про третейське провадження говорить Конвенція 1907 р. та Загальний акт про мирне вирішення міжнародних спорів від 26 листопада 1928 р. з поправками, внесеними Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) 26 квітня 1949 р. [1, с. 399]. Конвенція 1907 р. рекомендує державам-учасникам для врегулювання «конфлікту» вдаватися до мирних послуг або посередництва, у разі «розходження міжнародного характеру, що не зачіпають їхньої честі або життєвих інтересів та впливають із різниці в поглядах на питання факту», створювати слідчу комісію. Арбітраж, у свою чергу, рекомендується як найбільш ефективний та справедливий спосіб вирішення «питань юридичного характеру, особливо під час тлумачення або застосування міжнародних конвенцій» [2, с. 495]. Дана Конвенція розглядає загальну концепцію існування третейських органів правосуддя, зокрема в ст. 37 зазначено розгляд спору суддями, які обираються сторонами. Тобто документ виокремлює три можливі різновиди: одноособовий, колегіальний із непарною кількістю суддів (за наявності суперарбітра) та Постійної палати третейського правосуддя. Конвенція 1907 р. стала базовим актом, який сформулював суть і зміст третейського правосуддя та виконав роль відправного пункту в розвитку арбітражного врегулювання. За основу третейського правосуддя Конвенція 1907 р. обирає судову модель мирного врегулювання міжнародних спорів. У ст. 54 рекомендовано сторонам залучення 5 суддів: по два судді від сторін і суперарбітр, якого вибирають призначені судді. На наш погляд, дана умова формування складу суду є більш справедливою та неупередженою порівняно з обранням суперарбітра сторонами. Також можна наголосити на тому, що зміст Конвенції 1907 р. має як прогресивний, так і програмний характер. Правовий акт уособлює основну функцію міжнародного публічного права в питаннях врегулювання міжнародних спорів: запропонувати сторонам якомога більше доступних та легітимних інструментів чи методів для швидкого й ефективного врегулювання. Тому Конвенція 1907 р., зосереджуючись на Постійній палаті третейського суду як особливому органі врегулювання міжнародних спорів, не виключає застосування напрацьованих міжнародною практикою засобів, зокрема: одноособового судового органу та колегіального судового органу. Тобто для кожного спору, що передається на вирішення Палати, його сторони укладають компроміс та обирають арбітрів із переліку осіб, що формується державами-учасниками Конвенції. Також у ст. 52 Конвенції 1907 р. зазначено, що для звернення в Постійну палату Третейського суду сторони підписують «третейський запис» [1, с. 397]. Цей документ повинен містити відомості про предмет спору, строки призначення суддів, строки, форму та порядок судового провадження, а також про розмір авансу на компенсацію витратків судочинства. У цьому разі звичний компроміс включає два етапи: попереднє визнання загальної юрисдикції третейського суду та передачі на його розгляд конкретного спору. По суті, третейський запис уточнює загальний компроміс, виражений приєднанням держави до відповідної конвенції. Цю модель використовує і Загальний акт 1928 р. Він кодифікував три засоби (процедури) мирного врегулювання міжнародних суперечностей: примирну, судову та третейську. Велике значення для аналізу має і побудова міжнародно-правових актів, їх взаємоузгодженість та послідовність. І Конвенція, і Загальний акт

до компетенції третейського правосуддя відносять спори виключно правового характеру. Так, зокрема, ст. 38 Конвенції відносить до юрисдикції третейських суддів питання правового характеру, тлумачення та застосування міжнародних договорів. У ст. 21 Загального акта більш чітко окреслено процедуру застосування третейського судочинства. Розмежовуються категорії спорів для врегулювання Погоджувальною комісією, судовими органами та третейським судом. Положення цієї статті необхідно розглядати в аспекті взаємозв'язку між Погоджувальною комісією та третейським судом. У результаті аналізу змісту цієї статті можна дійти висновку, що арбітражне рішення є по суті логічним продовженням того рішення, яке б мало бути результатом діяльності Погоджувальної комісії. Вказана стаття чітко розмежує судові й арбітражні рішення. Отже, модель рішення третейського суду насамперед зосереджується на розвитку компромісу між позиціями сторін. По суті таке рішення могло б бути ухвалене і в межах Погоджувальної комісії за наявності відповідної волі сторін. Оскільки для досягнення позитивного результату необхідне додаткове зобов'язання для кожної зі сторін спору. Рішення третейського суду є стандартом універсальної поведінки суб'єкта міжнародного права, який сторони зобов'язані прийняти та виконати. Це зумовлено кінцевою метою мирного врегулювання, а саме забезпеченням дотримання певної поведінки на міжнародній арені з метою унеможливлення посягання на міжнародний мир, безпеку, права й інтереси інших сторін.

Беззаперечно, Загальний акт 1928 р. можна розглядати як логічне продовження та доповнення міжнародно-правових механізмів мирного врегулювання, започаткованих Конвенцією 1907 р. Дана Конвенція допустила та визнала модель третейського правосуддя, зафіксувала її як правовий засіб мирного врегулювання міжнародних спорів. Загальний акт 1928 р. намагався розмежувати спори, регульовані різними процедурами.

Наступним кроком у правовому регулюванні міжнародного права стали Зразкові правила арбітражного процесу 1958 р., ухвалені Генеральною Асамблеєю ООН. Їхніми позитивними моментами є врегулювання можливості перегляду арбітражного рішення, визнання обов'язкової юрисдикції арбітражного суду, яка поширюється на всі похідні вимоги, невіддільні від предмета спору, а головним недоліком є обмеження права держав у створенні арбітражного суду, у визначенні його компетенції та порядку дій. У п. 2 Преамбули Зразкових правил 1958 р. зазначається, що арбітражне зобов'язання є результатом угоди між сторонами спору, яка є початковим етапом формування міжнародних зобов'язань. Оформлення домовленостей відбувається укладенням міжнародного договору, хоча практиці відомі різні назви: міжнародний договір, третейський запис, компроміс. Дослідник Нгуен Куок Дінь для їх характеристики вживає загальну назву: «арбітражна угода» [4, с. 90]. За своєю суттю вона формує єдине міжнародне зобов'язання. У Преамбулі проекту Зразкових правил арбітражного процесу 1958 р. вжито термін «арбітражне зобов'язання». Здається, цим терміном можна узагальнити будь-яке міжнародне зобов'язання, яке може міститися у вказаних актах. Проект Зразкових правил 1958 р. за умови відсутності інших домовленостей пропонує сторонам дійти компромісу (ст. 2). Договірну природу компромісу не заперечують ні практика, ні нормативно-правові акти.

Англо-американський договір 1794 р. («Договір Джея») передбачав створення трьох комісій: першої – для вирішення прикордонного спору щодо південно-східного кордону між Сполученими Штатами Америки (далі – США) та Канадою уздовж ріки Сен-Круа; другої – для розгляду вимог британських кредиторів щодо запроваджених деякими штатами правових бар'єрів на виплату боргів і відшкодування відповідних збитків; а третьої – для вирішення конфлікту щодо захоплення Великою Британією торгових кораблів під час війни між Великою Британією та Францією (1755–1763 рр.). Перша комісія складалася із трьох членів, дві інші – з п'яти членів кожна. Тобто даний договір допускав використання в практиці мирного врегулювання міжнародних спорів змішаних комісій, які ухвалювали обов'язкове для сторін рішення. Арбітрами були американські й англійські піддані. Усі перелічені спори врегульовані до 1802 р., а арбітраж зарекомендував себе як ефективний метод урегулювання суперечок. Лише третя комісія протягом 6 років своєї діяльності спромоглася розглянути 565 позовів [3, с. 309]. Французький дослідник Нгуен Куок Дінь наголошує на практиці обрання до складу таких комісій додаткового представника без повноважень для технічного забезпечення позитивного результату голосування [6, с. 88].

Непропорційна кількість суддів у третейському правосудді укорінилася в першій половині XIX ст. Зазвичай більшість у третейському суді становили іноземці, що гарантувало об'єктивність та неупередженість врегулювання. Яскравим прикладом може слугувати справа судна «Алабама». Суть претензій сторін зводилася до необхідності компенсації шкоди, завданої англійськими суднами, які перебували під прапором Південних Штатів Америки, економічним

інтересам Північних Штатів у період громадянської війни. Більшість суддів були іноземцями, і саме цим можна пояснити прогресивний характер рішення, яке було виконане сторонами спору. Хоча один із п'яти арбітрів рішення не підписав, цю подію вважають першим у сучасному світі прикладом застосування арбітражу *ad hoc* для вирішення масштабного спору [7, с. 312]. Можливість поєднання явищ міжнародно-правового та національного, внутрішньодержавного права в процесі врегулювання міжнародного спору підтверджує використання в процесі ухвалення арбітражного рішення універсальних правових моделей, які ідентичні в багатьох правових системах і закріплені законодавством низки провідних держав світу. Саме єдина для сторін формула встановлення розміру шкоди, яка підлягає компенсації (відома міжнародному публічному праву як реституція) дозволила винести справедливе рішення в справі судна «Алабама» та в багатьох інших спорах.

Здається, право на обрання суддів є вагомим чинником щодо визнання третейського рішення та його виконання. Свобода призначення й обрання складу органу третейського правосуддя гарантується принципом автономії, на якому неодноразово наголошувалося в документах Генеральної Асамблеї ООН [8]. Сторони зацікавлені в домінуванні їхньої позиції в процесі розгляду, тому вибір суддів дуже скрупульозний як щодо засад їхньої компетенції, так і високих моральних засад. Беззаперечно, судді, призначені сторонами, безпосередньо чи опосередковано у своїх позиціях використовували моделі правовідносин, характерні для держав, які їх обрали. Обґрунтовуючи зміст претензії канонами національного права, Р. Каламкарян наголошував на доцільності залучення до складу арбітражного органу громадян сторін як арбітрів: «Іхнє завдання полягає в тому, щоб дозволити сторонам спору висловити під час арбітражного процесу думку, яка відображає їхню національну концепцію права» [9, с. 278]. Новозеландський науковець сер Кеннет Кейт під час аналізу позиції Великої Британії початку ХХ ст. підкреслював відсутність бажання барті участь у судових процесах, де склад суду містить більше половини незалежних іноземців (щодо Постійної палати Міжнародного правосуддя Ліги Націй) [10, с. 2].

Незалежні ж судді радше керувалися засадами власного національного права. Забезпечення справедливості можна було досягти лише компромісом суддів щодо відповідності третейського рішення міжнародному публічному праву. По суті, судді обирають (визнають) модель поведінки суб'єкта міжнародного публічного права, яка більше відповідає вимогам міжнародного публічного права, і пропонують її сторонам у третейському рішенні. Пошук компромісу між суддями як результат врегулювання загалом став особливістю, яка виділяє третейське правосуддя з-поміж інших засобів мирного врегулювання міжнародних спорів.

На наш погляд, саме суть і зміст третейського рішення забезпечили виокремлення третейського правосуддя в самостійний засіб мирного врегулювання міжнародних спорів. Завдяки особливостям ухвалення третейського рішення, зважаючи на його справедливий характер та відсутність значних обмежень чи суттєвих посягань на державний суверенітет сторін спору, формувалися нові міжнародні зобов'язання, які визнавалися правомірною та допустимою поведінкою на міжнародній арені. Цим можна підтвердити, що результат третейського рішення – це нове міжнародне зобов'язання, а третейський (арбітражний) розгляд – окремий та самостійний засіб мирного врегулювання міжнародних спорів.

Як уже зазначалося, третейське рішення – передусім результат примирення сторін. Процедура врегулювання міжнародних спорів досить широко використовувала примирення для досягнення позитивного кінцевого результату. Воно загалом було або самостійним засобом врегулювання міжнародних спорів, або складником інших, коли примирення сторін передувало ухваленню загального рішення. Суть примирення можна звести до відмови сторін від висунутих претензій. На нашу думку, явище примирення в процесі врегулювання міжнародних спорів має подвійну природу: воно може кваліфікуватися як необхідний стан двосторонніх чи багатосторонніх міжнародних відносин за результатами врегулювання або як поведінка, спрямована на досягнення певного стану речей у процесі врегулювання (фактично – зобов'язання сторін щодо обмеження державного суверенітету, прав чи інтересів).

Зміст третейського рішення, беззаперечно, ототожнюється зі змістом міжнародних зобов'язань. І. Лукашук під час дослідження норм міжнародного публічного права звертає увагу на концепцію болгарського вченого І. Генова щодо наявності в міжнародно-правовій нормі двох складових частин: консервативно-нормативної та програмно-нормативної. Перша втілює «загальну поведінку згідних з нею суб'єктів міжнародного права», друга – «втілює можливі варіанти поведінки в рамках загальної лінії» [11, с. 197]. Отже, йдеться про суть і зміст міжнародних зобов'язань з огляду на період їх існування та виклики часу чи потреби взаємодії. Поєднання

двох складових частин норми міжнародного публічного права встановлює межі майбутнього третейського рішення, наголошує на однотипності поведінки на міжнародній арені різних держав та недопустимості обмеження вже наявних прав. Запропонована модель явища має велике значення для розуміння меж ухвалення рішення третейським судом та регулятивного обсягу третейського рішення загалом.

Вихід третейського рішення за межі встановленої юрисдикції недопустимий за винятком випадків, спеціально застережених сторонами. Дослідник Нгуен Куок Динь наголошує на можливості формування третейським судом мирової угоди між сторонами, в основу якої закладено політичне рішення, а також у разі ліквідації прогалин у праві.

Висновки. Для визнання рішення міжнародного третейського суду міжнародним зобов'язанням міжнародне публічне право напрацювало низку вимог та сформуло декілька принципів. Сторони вправі визначати предмет та об'єкт міжнародного спору, призначати й обирати суддів на власний розсуд, а також визнавати та виконувати ухвалені рішення. Водночас у процесі керуються такими принципами: автономності, доведення справи до кінця, розумного застосування норм міжнародного права, правосуддя по совісті та справедливості. На додаток варто наголосити на вимогах до самих суддів щодо незацікавленості, неупередженості, об'єктивності, справедливості, професійності тощо.

Список використаних джерел:

1. Действующее международное право: документы в 2 томах / Ю. Колосов, Э. Кривчикова. Т. 1. М.: Междунар. отношения, 2002. С. 397–407.
2. Гусарев С., Тихомиров О. Юридична деонтологія: Основи юридичної діяльності: навч. посібник. 3 вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 495 с.
3. Динь Нгуен Куок, Дайе Патрик, Пелле Алєн. Международное публичное право: в 2 т. Т. 2. Кн. 3: Международные отношения. Пер. с фр. К.: Сфера. 2001. С. 88–90.
4. Хадсон М. Международные суды в прошлом и будущем. М.: Гос. изд-во иностр. лит-ры, 1947. С. 309.
5. Мартенс Ф. Современное международное право цивилизованных народов: в 2 т. Т. 2. М.: Зерцало, 2008. С. 312.
6. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи ООН, восьмая сессия. Дополнение № 9 (A/ 2456), п. 48–52.
7. Каламкарян Р. Господство права (Rule of Law) в международных отношениях. М.: Наука. 2004. С. 278.
8. Sir Kenneth Keith. A century of International arbitration and adjudication. New Zealand International Review. Jan. – feb. 2014. Vol. 39. P. 2–6.
9. Лукашук И. Нормы международного права в международной нормативной системе. М., 1997. С. 197.